

НЕНАУКОВІ СЛОГАДИ

Дуже давно, на початку 30-х років, Олександр Олександрович Богомолець, великий вчений і незвичайна людина, створив справжнє диво. Часи були важкі, «незатишні», несприятливі для неординарних рішень. Однак цій людині вдалося втілити свої задуми не тільки щодо наукових стратегій, але й щодо облаштування життя своїх учнів і колег. Науковий інститут, який формально складався з двох інститутів — один належав Академії наук, другий — Міністерству охорони здоров'я, і житловий будинок розташували на одній території, а її швидко перетворили на квітучий сад. Там я жила з раннього дитинства, бо мій батько Ростислав Євгенович Кавецький працював в інституті. І будинки, і сад пережили війну. Там одного післявоєнного весняного дня я зустріла молододу, незвично красиву родину.

Василь Павлович Комісаренко ішов з Інституту додому, а Любов Іларіонівна з двома дітьми — йому назустріч. Правда, було б неточно сказати, що обидва хлопці йшли. Старший Ігор одночасно бив ногами м'яча і щось підкидав угору, а молодший Сергій був такий маленький, що падав на крихітні ручки, але сам підіймався і біг далі. Василь Павлович підхопив його на руки і сказав не без гордості в голосі: «Бачите, такий маленький, а вже має характер!»

Такою вона залишилась у моїй пам'яті, ця картина, чітка й виразна

(ніби було вчора!) — алея в саду, розквітлий бузок, багато квітів довкола, тиха вулиця за парканом і молода красива родина.

Василь Павлович був засмаглий, і тому яскраво-блакитні його очі видавались ще яскравішими. А ще усмішка — також надзвичайно яскрава. Ігор мав такі ж очі і взагалі був схожий на батька. Був жвавий і веселий, але як на свій вік — врівноважений і привітний.

«Подивись, наймолодший із Комісаренків (Сергій) схожий на це янголятко з картини Мурільйо», — це моя мама розкрила величезний том «Історії мистецтва» П.Гнедича і показує мені картини великих майстрів минулого. Я здивована — бо справді схожий. Всі вони — наймолодші — для нас поки що як чарівні живі іграшки.

А Любов Іларіонівна — наймолодша серед наших мам. І вони між собою звать її — Любочка. Наш сусіда Анатолій Матвійович Зюков, відомий терапевт-інфекціоніст і відомий жартівник, називає її — «Сонечко». Це тоді, коли вона заплітає своє руське волосся у косу і закладає її навколо круглої голівки, і всім подобається ця старовинна зачіска слов'янських жінок. «А Любочка знову зачіску змінила і сьогодні вона — не-сонечко», — іноді каже Анатолій Матвійович із жалем.

Швидко складаються свої традиції і вдома, і в саду.

В обідню перерву «наш» майданчик захоплюють дорослі. Сьогодні вони грають у волейбол. Василь Павлович із Юрієм Олександровичем Спасокукоцьким проти Леоніда Івановича Кореневського (не пам'ятаю, з ким він грав у парі). Леонід Іванович весь час жартує і, захоплений словесною грою, пропускає м'ячі; Юрій Олександрович взагалі людина спортивна і грає добре. За Василем Павловичем спостерігати цікаво: він веде словесну жартівливу дуель, але м'ячів не пропускає, грає азартно, але уважно і стримано.

Ми вболіваємо за сильніших. Леонід Іванович із партнером програють катастрофічно.

«Василю Павловичу, подавайте ще!» — кричать мої приятелі. Але раптово він закінчує гру, і всі повертаються в Інститут.

«Це Василь Павлович не захотів їх добивати», — філософськи зауважує мій друг Толя Гончаров.

Після роботи і школи і дорослі, і діти — в саду. Розмови різні, але серед чоловіків переважно наукові. І потім після повернення додому ще довго, іноді вночі, не гасне світло в їхніх кабінетах.

Я подорослішала, іноді повертаюся додому пізно, і завжди помічаю, як довго працює мій батько і його колеги. І як затишно виглядають вікна на тлі темного фасаду нашого будинку крізь дерева, що вже стали великими. І яке це щасливе життя — із його працею, дружбою, родинним спокоєм і теплом!

Згодом я зрозуміла, що Василь Павлович відіграє особливу роль в житті мого батька, людини доброї,

лояльної, «безконфліктної», але дещо замкненої, до того ж старомодної: до всіх, крім двох своїх братів і нечисленних друзів дитинства, він завжди звертався на «ви», навіть і до моїх друзів-підлітків. І тільки з Василем Павловичем з усіх колег був на «ти». «Чому це трапилось і як?» — дивувалася я. «Якось само собою, природно», — відповів батько.

Вони часто ходили вдвох увечері доріжками нашого саду, захоплені своєю науковою бесідою, для мене (майбутнього філолога) абсолютно незрозумілою.

Але раптом життя змінилось. Замість спокійних бесід залунало загрозливе прізвище — «Лисенко». Воно звучало все частіше, і ситуація ставала тривожнішою. Весь науковий світ охопила ця божевільна лихоманка погромів. Вже закінчився триумфально похід Лисенка на агробиологію. І було створено так звану «Павлівську раду» для перевірки «чистоти» наукових теорій і їх відповідності вченню І.Павлова. Українська наукова громада чекала приїзду цієї «ради». Чим це мало закінчитись для Інститутів, створених О.О.Богомольцем, можна було здогадуватись. Це очікування погрому різні вчені переживали по-різному. Микола Миколайович Горєв, зовні флегматичний та іронічний сибіряк, лаяв уголос всіх ініціаторів і виконавців «Павлівської ради» пройдисвітами і негідниками. Дехто взагалі обережно не давав жодних оцінок. Євген Олександрович Татаринів переживав болісно і (як стало очевидно пізніше) трагічно. Все частіше у нього починались напади стенокардії. І невдовзі він пішов із життя від інфаркту міокарда.

Того вечора вони сиділи удвох у маленькому кабінеті мого батька — батько і Василь Павлович. А я тинялась квартирою, вкрай розгублена, бо була зовсім ще молодою і побачила смерть добре знайомої людини так близько.

І раптом почула їх розмову про Євгена Олександровича.

«Що він тобі казав?» — спитав Василь Павлович.

«Він сказав, що можна пережити війну, голод і холод — це ми вже переживали. Але переслідування, пониження пережити не можна», — відповів батько.

«Це величезна помилка, — після невеликої, але важкої паузи сказав Василь Павлович. — Треба пережити все. Бажано з найменшими втратами».

«І що ми будемо робити далі», — не запитав, а скоріше подумав уголос батько.

«Ми сьогодні ще не знаємо, але обов'язково знатимемо вже скоро!»

«Коли?»

«Завтра», — відповів Василь Павлович.

Я знала, що підслуховувати — погано, а ще гірше підглядати. Але мені було так важко, що я ще й подивилась у кабінет крізь напіврозчинені двері.

І тоді я подумала, що такої вітальної сили, якою батьки, природа і Бог нагородили Василя Павловича, у мого батька немає. Він був мужньою і витриманою людиною, достойно пройшов крізь воєнне пекло Сталінграду, але тоді, перед загрозою тупої державної навали, він потребував моральної допомоги. І мав її в особі молодого (молодшого на сім років) чоловіка, що сидів напроти як втілен-

ня цієї внутрішньої енергії, здатної подолати будь-що. Я пригадала, як він зовсім недавно грав у волейбол, але помітила вперше і те, як рано він почав сивіти.

Може, їх розмову я переказую не дослівно, бо минуло так багато років, але у змісті її й емоційному забарвленні я впевнена.

«А тепер послухай, я прочитаю дещо», — каже мій батько по телефону. Голос має напружений. Тому що він звертається на «ти», зрозуміло, що дзвонить він до Василя Павловича. Це відбувається у вечір, що передує засіданню «Павлівської ради» разом із Президією Академії наук. Мій батько як директор одного з інститутів має робити доповідь і «визнавати помилки».

«Про це я змушений сказати (далі текст мені незрозумілий), а про це говорити не буду» (далі знову наукові терміни). Очевидно, Василь Павлович текст схвалює, бо батько, вже спокійний, як завжди, пропонує нам випити наш традиційний вечірній чай.

І справді все було пережито. І всі пережили, тільки одна людина не витримала...

Не наступного дня і не наступного місяця, а може через рік (бо знову був початок літа) я побачила, як алеями нашого саду вони дуже часто повільно ходять вже втрьох: Микола Миколайович Горев, Василь Павлович і мій батько. Вони були повністю захоплені своєю бесідою. Мені іноді здавалось, що вони уникають розмов із своїми сусідами-колегами, що вже було дивно.

«Ви втрьох схожі на змовників», — якось сказала я батькові. У нас завжди були з ним такі стосунки, ніби ми — просто друзі.

«А чого ти за нами підглядаєш?» — засміявся батько, настрої у нього був чудовий.

«І що це за змова у вас?» — вимагала я. Він жартував, але потім, за кілька днів, не витримав мого наступу (як майже завжди) і розповів про ідею «змови».

Ідея видавалась майже божевільною і за тих умов абсолютно нездійсненною: перше — піти від фізіологів, бо тепер Інститут (об'єднаний) мав уже іншу назву й інший напрям, не ті, що колись їм дав Олександр Олександрович; друге — створити, побудувати три різні інститути і там далі розвивати вчення Богомольця. І вперше це запропонував Василь Павлович.

«Але ж цього ніколи не буде! Хто вам дозволить?»

«Ніхто. Зараз ніхто. Але це обов'язково буде!»

І знову вони ходили втрьох нашими улюбленими доріжками. І щось обговорювали. І сперечались. Іноді навіть накресливали щось на доріжці...

Так я завдяки звичайній дівочій цікавості стала свідком насправді історично значущої і важливої події — виникнення задуму створення трьох інститутів — геронтології, ендокринології і онкології.

Бо все і справді відбулось. Не в ті страшні роки початку п'ятдесятих, а пізніше. Відбувалось у важкій праці, боротьбі і чеканні. Але відбулось.

Потім я бачила Василя Павловича

рідко, хоч дружні його стосунки з моїм батьком не припинялись ніколи.

Але це не кінець моїх спогадів. Продовження було несподіваним: мій чоловік (тоді ще молодий) захворів на цукровий діабет у дуже важкій формі. І на довгі-довгі роки доля пов'язала мене з Інститутом ендокринології. Я проходила коридором і бачила двері кабінету Василя Павловича. Жодного разу не постукала у ці двері. Хотіла його побачити, але не хотіла йому заважати. А ще — раптом він подумає, що у нього в інституті щось не так, щось негаразд. Насправді ж такими уважними, такими надійними і професійними були всі лікарі і сестри в його клініці! Так уміли вони не тільки допомогти хворому, але й заспокоїти мене. І навіть коли востаннє мій чоловік був у них, і надії вже не залишилось зовсім, ці лікарі, вже постарілі, мабуть, дуже втомлені, приходили до нього, підтримували і його, і мене.

Цей Інститут, ця клініка, ця атмосфера професійної відповідальності і людяності були колись створені Василем Павловичем. І я щиро сподіваюсь, що ні нові випробування, ні нові люди не знищать цього ніколи.

Найбільше я пам'ятаю його молодого, енергійного, з яскравими очима і ранньою сивиною, котра тільки прикрашала його. А поруч нього молода чарівна жінка, а навколо друзі-колеги. І сад із розквітливими кущами і деревами.

Все це безконечно далеко. Хоч будинок і сад існують і зараз. І доїхати туди можна маршруткою за півгодини.

На цих 4-х сторінках так багато сказано про недавнє, та вже назавжди минуле... Історія цілої епохи. Стаття надрукована в книзі «В.П.Комісаренко. Життєвий і творчий шлях», виданій до 100-річчя від дня народження вченого Інститутом його імені. Прикро, що мізерним накладом, 300 примірників. Хіба не мали б такі книги стояти на полицях усіх наших бібліотек, принаймні шкільних та студентських?